

รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่
เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง*

The Model of Buddhist Innovation for Cultivating a
Positive Conciousness Among the New Generation to
Resolve Political Conflicts in Democratic System of
The Central North-eastern Region

พรพิมล โพธิ์ชัยหล้า

Pornpimol Pochailar

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: pornpimol.poc@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง 2) สร้างรูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง และ 3) นำเสนอผลการใช้รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods research) เชิงปริมาณใช้แบบสำรวจ (survey quantitative research) กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ด้วยการการสนทนากลุ่มและตัดสินใจแบบฉันทามติ วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบที่ สัมประสิทธิ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

*ได้รับบทความ: 5 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 12 กุมภาพันธ์ 2568; ตอรับตีพิมพ์: 5 มิถุนายน 2568

Received: February 5, 2025; Revised: February 12, 2025; Accepted: June 10, 2025

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความขัดแย้งมีอยู่ใน 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านค่านิยม ด้านความสัมพันธ์ ด้านผลประโยชน์ และด้านโครงสร้าง แต่ละด้านมีตัวบ่งชี้ที่แตกต่างกัน การแก้ปัญหาอาศัยหลักธรรมพุทธศาสนา เช่น หลักโยนิโสมนสิการลดความขัดแย้งด้านข้อมูล หลักอิทธิบาท 4 ลดความขัดแย้งด้านค่านิยม และความสัมพันธ์ หลักกัลยาณมิตรลดความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ และหลักไตรสิกขาเพื่อลดความขัดแย้งด้านโครงสร้าง
 2. ผลสัมฤทธิ์เชิงปริมาณใช้พุทธนวัตกรรมมีการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติในระดับที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นจาก 3.25 เป็น 3.89 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) นอกจากนี้ ผลสัมฤทธิ์แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในหลักธรรมพุทธศาสนา มีความอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้ง การวิจัยครั้งนี้จึงยืนยันถึงความสำคัญของการใช้พุทธนวัตกรรมในการสร้างจิตสำนึกที่ดีและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองอย่างยั่งยืนในสังคมไทย
 3. รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ได้คู่มือจำนวน 100 เล่ม รวมทั้งการเผยแพร่ทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ
- คำสำคัญ:** คนรุ่นใหม่; ความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย; รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดี

Abstract

This research aims to: 1) examine the conditions of organizing processes that cultivate positive awareness among the younger generation for resolving political conflicts within the democratic system in the central northeastern region of Thailand; 2) develop a Buddhist innovation model to foster such awareness; and 3) present the outcomes of implementing this model. A mixed-methods approach was employed. The quantitative component involved a survey conducted with 400 participants, while the qualitative component involved focus group discussions and consensus-based decision-making with five experts. Data analysis included means, percentages, standard deviations, statistical tests, correlation coefficients, and descriptive analysis.

The research findings are as follows:

1. Political conflicts were identified in five major domains: informational, value-based, relational, interest-related, and structural. Each domain was characterized by specific indicators. Conflict resolution strategies were grounded in Buddhist principles—for

example, Yoniso Manasikara was used to address informational conflicts, Iddhipada 4 for value-based and relational conflicts, Kalyāṇamitta for interest-related conflicts, and the Threefold Training (Trisikkhā) for structural conflicts.

2. The quantitative results demonstrated a statistically significant improvement in democratic attitudes following the implementation of the Buddhist innovation model. The average score increased from 3.25 to 3.89 ($p < 0.05$). Moreover, the target group showed improved understanding of Buddhist principles, greater tolerance for differing opinions, and a reduction in violent behavior—all key factors in mitigating political conflict. These findings underscore the effectiveness of Buddhist innovations in cultivating positive awareness and promoting sustainable conflict resolution in Thai society.

3. The application of the Buddhist innovation model led to the production of 100 manuals and academic dissemination through various formats.

Keywords: young generation; political conflict in a democratic system; Buddhist innovation for cultivating positive awareness

1. บทนำ

ความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคม (wellness and happiness) เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของทุกสังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องมาจากตัวคนในสังคม โดยที่คนส่วนใหญ่ต้องเป็นผู้มีความประพฤติดีมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งความคิดในแนวนี้ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปจากคนส่วนใหญ่ในสังคม ดังนั้น ในทุกประเทศจึงพยายามหามาตรการในการปลูกฝังอบรมและเสริมสร้างประชากรในชาติให้เป็นผู้มีความคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้ เรื่องของคุณธรรมจริยธรรมยังเป็นประเด็นหัวข้อของการศึกษาค้นคว้าในระดับสากลหรือของโลกที่ทุกประเทศพยายามศึกษา ค้นคว้า หรือหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทาง หรือยุทธศาสตร์ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่คนอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งวิธีการในการดำเนินการในระดับชาติหรือประเทศเพื่อทำการปลูกฝังส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมให้คนในชาติ (จรีพร กาญจนการุณ, 2552, หน้า 95-109) สถานการณ์บ้านเมืองของประเทศไทยเราในปัจจุบันนี้ ดูน่าเป็นห่วงอย่างยิ่งจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้สังคมไทยมุ่งความสำเร็จทางวัตถุ คนในสังคมแสวงหาความสำเร็จในชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ บ้างก็แสวงหาอำนาจ บ้างก็แสวงหาผลประโยชน์ จนหลายคนมองเห็นตรงกันว่า ปัจจุบันสังคมไทยเริ่มอ่อนแอลงเรื่อยๆ และกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤติหลายด้าน ทั้งด้านการเมือง การศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่พึงวิตกกังวล คือ ปัญหาความเสื่อมถอยในด้านคุณธรรมจริยธรรมของคนในประเทศ ทั้งในระดับนักการเมือง ข้าราชการ หรือคนในแวดวงอาชีพอื่นๆ ภาพที่เห็นชัดเจนและเป็น

ข่าวอยู่ทุกวัน คือ การทุจริตคอร์รัปชัน (corruption) การก่ออาชญากรรม การเสพ และค้ายาเสพติด รวมทั้งการยังแพร่ระบาดไปยังกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษาตั้งแต่ระดับประถมจนถึงอุดมศึกษา การประทุพผิตินที่ไม่พึงประสงค์ อาทิ การแต่งกายผิดระเบียบ แต่งกายล่อแหลม ซึ่งเป็นมูลเหตุก่อให้เกิดอาชญากรรมทางเพศ การที่นักเรียน นักศึกษา ขยายบริการทางเพศเพียงเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา การทะเลาะวิวาทของนักศึกษา ทั้งภายในสถาบันเดียวกันและต่างสถาบัน เหล่านี้ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มของเยาวชนดังกล่าว (สมเดช นามเกตุ, พระศิลาศักดิ์ สุเมธ (บุญทอง) และพระณัฐพงษ์ สิริสุณโณ (จันทร์โร), 2561, หน้า 13-27)

ในปัจจุบัน ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางของประเทศไทยกำลังเผชิญกับความขัดแย้งทางการเมืองที่ทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความแตกต่างทางอุดมการณ์และการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองอย่างชัดเจน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความไม่ลงรอยกันทางค่านิยมและแนวคิดระหว่างคนรุ่นใหม่กับผู้มีอำนาจทางการเมืองซึ่งยึดมั่นในระบบคุณค่าแบบเดิม ความขัดแย้งนี้ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตยและความสงบเรียบร้อยของสังคม การสร้างจิตสำนึกทางการเมืองที่ดีในกลุ่มคนรุ่นใหม่จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้งและส่งเสริมเสถียรภาพทางการเมือง ตามแนวคิดของ Almond & Verba (1963) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง (civic culture) ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมทางการเมือง ถือเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาจิตสำนึกทางการเมืองที่ดีจะช่วยลดความตึงเครียดจากความแตกต่างทางอุดมการณ์ และส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนาสังคม ดังนั้น การศึกษากลยุทธ์ในการสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในกลุ่มคนรุ่นใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่เพียงแต่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในระดับพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเป็นการปูพื้นฐานสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ และการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยไทยให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์แห่งความขัดแย้งและความไม่สงบที่เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากความแตกต่างทางอุดมการณ์และค่านิยมของกลุ่มประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ปัญหานี้ไม่เพียงแต่กระทบต่อเสถียรภาพทางการเมือง แต่ยังส่งผลกระทบต่อความสามัคคีและความสงบสุขของสังคมโดยรวม การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการหาทางออกที่เหมาะสม การเลือกใช้พุทธนวัตกรรมเป็นแนวทางในการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เป็นเหตุผลสำคัญของการวิจัยนี้ เนื่องจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนานับการพัฒนาจิตใจให้มีความเมตตา ความกรุณา และการรู้จักให้อภัย ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยเฉพาะในบริบททางการเมือง นวัตกรรมที่ผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนาสามารถช่วยส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่มีทัศนคติที่สร้างสรรค์ต่อการเมือง ลดความแตกแยก และเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม นอกจากนี้ พุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง และมีอิทธิพลต่อ

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนในภูมิภาคนี้ การใช้พุทธรูปในการพัฒนาจิตสำนึกจึงเป็นวิธีการที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงคนรุ่นใหม่เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นและคุณค่าเชิงวัฒนธรรม ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีเป้าประสงค์ในการนำเสนอแนวทางใหม่ที่ใช้พุทธรูปเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาและรักษาเสถียรภาพทางการเมืองในภูมิภาคต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
2. เพื่อสร้างรูปแบบพุทธรูปสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
3. เพื่อนำเสนอผลการใช้รูปแบบพุทธรูปสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยประกอบด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้มีอายุระหว่าง 18-25 ปี ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ รวมทั้งสิ้น 248,67 คน (ข้อมูลปี พ.ศ. 2565) กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ได้จากการคำนวณตามสูตรของ Taro Yamane (1967) แบ่งกลุ่มตัวอย่างจังหวัดละ 100 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) นอกจากนี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มและประเมินรูปแบบตามแนวทางของผู้เชี่ยวชาญ

2. ตัวแปรในการวิจัย ประกอบด้วยตัวแปรอิสระ ได้แก่ การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อประชาธิปไตย การบูรณาการพุทธรูป การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ และตัวแปรตาม ได้แก่ วิธีการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมือง และรูปแบบพุทธรูปในการสร้างจิตสำนึก

3. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย วารสาร และแหล่งข้อมูลออนไลน์ต่างๆ

4. เครื่องมือวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล สร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากนั้นตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือด้วยดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสนทนากลุ่มและการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นโดยใช้ดัชนี PNI^{Modified} ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยสรุปจากผลการสนทนากลุ่มและการประเมินแบบอิงผู้เชี่ยวชาญ

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง มีอยู่ 5 ด้าน และมี 22 ตัวบ่งชี้ คือ ความขัดแย้งด้านข้อมูล ความขัดแย้งด้านค่านิยมและการให้คุณค่า ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ และความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เด่นชัด มีองค์ประกอบดังนี้ คือ (1) ประเด็นความขัดแย้งด้านข้อมูล มี 5 ตัวบ่งชี้ (2) ประเด็นความขัดแย้งด้านค่านิยมและการให้คุณค่า มี 4 ตัวบ่งชี้ (3) ประเด็นความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ มี 5 ตัวบ่งชี้ (4) ประเด็นความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ มี 6 ตัวบ่งชี้ และ (5) ประเด็นความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เด่นชัด มี 8 ตัวบ่งชี้ โดยรูปแบบที่พัฒนาได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ในระดับสูง (0.80-1.00) ทุกองค์ประกอบ และสามารถนำไปใช้ได้จริงในองค์กร และรูปแบบการใช้หลักพุทธธรรม (โยนิโสมนสการ, อิทธิบาท 4, กัลยาณมิตร และไตรสิกขา) เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก มีความเหมาะสมและเป็นไปได้สูง

2. รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง พบว่า 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูลโดยใช้หลักโยนิโสมนสการ 2) ความขัดแย้งด้านค่านิยมและการให้คุณค่า โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 3) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 4) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์โดยใช้หลักกัลยาณมิตร และ 5) ความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เด่นชัดโดยใช้หลักไตรสิกขา ในด้านเนื้อหา: มีความชัดเจน ครบถ้วนสมบูรณ์

และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.50) ด้านรูปแบบและการใช้ภาษา: การใช้ภาษาเหมาะสมชัดเจน และมีความน่าสนใจ ($\bar{X} = 4.71$, S.D. = 0.45) ด้านการออกแบบ: มีความเหมาะสมในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = 0.81) ด้านประโยชน์จากการนำไปใช้: ได้รับการยอมรับว่าสามารถพัฒนาองค์กรและเสริมคุณภาพเยาวชนได้ ($\bar{X} = 4.29$, S.D. = 0.49) ความเป็นไปได้: คู่มือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทองค์กร ($\bar{X} = 4.51$, S.D. = 0.65)

3. ผลการใช้รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ผลการวิจัยพบว่า ได้ทราบถึงสภาพปัญหาการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ ได้สร้างรูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ได้คู่มือพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดี จำนวน 100 เล่ม รวมทั้งการเผยแพร่ทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพด้านทักษะการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผลลัพธ์ทางด้านสาขาวิชารัฐศาสตร์ของวิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร ผลการวิจัยพบว่า ประเด็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง มีอยู่ 5 ด้าน และมี 22 ตัวบ่งชี้ ตามกระบวนการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีความขัดแย้งของ Marx(1859)ที่อธิบายว่า (1) ความสัมพันธ์ทางสังคมแสดงลักษณะเป็นระบบ ความสัมพันธ์เต็มไปด้วยความสนใจที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว (2) ระบบสังคมต่างเป็นตัวแทนการขัดแย้งอย่างมีระบบ (3) การขัดแย้งจึงเป็นลักษณะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และมีอยู่มากมายในระบบสังคม (4) การขัดแย้งมักแสดงออกมาเป็นความสนใจที่ตรงกันข้ามกันของคนสองพวก (5) การขัดแย้งมักเกิดจากการแบ่งปันสิ่งของที่หายาก ที่เห็นได้ชัดคืออำนาจ และ (6) การขัดแย้งเป็นแหล่งสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของ Simmel (1955) ที่กล่าวว่าความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายนั้น ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความรู้สึกอาจเป็นความมั่งร้าย โกรธ เกลียด หรืออิจฉาซึ่งโดยมากเกิดขึ้นเพราะพฤติกรรม หรือคุณลักษณะทางสังคมของแต่ละฝ่ายมีความสำคัญเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ไม่มีองค์การใดหรือบุคคลใดจะหนีพ้นจากความขัดแย้งไปได้ ความขัดแย้งมักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวคิดที่สำคัญบางประการของ Simmel (1955) เกี่ยวกับความขัดแย้ง คือ (1) ความขัดแย้ง

ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวภายในกลุ่ม (2) ความกลมเกลียวภายในกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้ง (3) ความกลมเกลียวระหว่างกลุ่มเป็นสาเหตุให้เกิดการขัดแย้ง และ (4) ความขัดแย้งและโครงสร้างของกลุ่มและสอดคล้องกับกมลาค ภูวนาธิพงศ์ และคณะ (2567, หน้า 1-14) ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของครอบครัววิถีชีวิตใหม่ตามแนวพุทธจิตวิทยา พบว่า 1) รูปแบบการส่งเสริมกิจกรรมเป็นชุดกิจกรรม 4 ระยะ ได้แก่ (1) เสริมสร้างพลังใจครอบครัวเข้มแข็งทางใจ (2) เชื่อมสายใยครอบครัว (3) สื่อสารสร้างสรรค์ (4) สื่อสารเชิงบวก และ (5) กิจกรรมครอบครัว ได้แก่ การบรรยายความรู้และการทำจิตอาสา 2) ผลการประเมินจากการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของครอบครัววิถีชีวิตใหม่ตามแนวพุทธจิตวิทยา พบว่า เยาวชนและผู้ปกครองมีคะแนนเฉลี่ยตัวแปรพลังใจโดยรวมหลังอบรมแตกต่างกับก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมและ ผลเชิงคุณภาพ พบว่า พฤติกรรมของเยาวชนและครอบครัวหรือผู้ปกครองมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

และสอดคล้องกับธีราพร ทุมมานนท์ และคณะ (2567, หน้า 1-15) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ความขัดแย้งทางด้านการเมืองที่มาจากความแตกต่างระหว่างช่วงวัย พบว่า ความแตกต่างของแต่ละช่วงวัย (Generation) อาจส่งผลหลายอย่างในการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในสังคมที่มาจากการเติบโตหรือการเลี้ยงดูและสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน ส่งผลให้ความคิด ความรู้สึก พฤติกรรมในการใช้ชีวิตมีความแตกต่างกันออกไป ประกอบกับสถานการณ์ปัจจุบันทางการเมืองที่เข้ามามีบทบาทกับทุกชีวิตของทุกคนในสังคม ส่งผลให้มุมมองทางการเมืองเปลี่ยนไปตามแต่ละช่วงวัย เช่นกัน จนก่อเกิดเป็นความขัดแย้งจากที่เห็นในปัจจุบันที่มีการเรียกร้องของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดทางการเมืองในรูปแบบเดิมที่คนรุ่นเก่าที่ยังคงยึดติดกับกรอบความคิดที่ยังมีความล้าสมัย ซึ่งมีความแตกต่างจากคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดที่แตกออกไปจากมุมมองด้านเมืองในอดีตที่ผ่านมา กลุ่มคนเหล่านี้เติบโตมาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพการเมืองที่ส่งผลกระทบกับการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มนี้เห็นได้จากการแสดงออกทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง จนทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม จากกรณีการศึกษาความขัดแย้งระหว่างช่วงวัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางความคิดด้านการเมืองนั้น พบว่าสิ่งที่ควรให้ความสำคัญที่สุดคือการยอมรับและเข้าใจในความแตกต่างซึ่งกันและกัน เพื่อให้ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยในบทความนี้ผู้เขียนได้เสนอเป็น 2 ทางออกในการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องวัฒนธรรมทางการเมืองโดยกระบวนปลูกฝังอบรมกล่อมเกล้าทางการเมืองผ่านสถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษาอีกด้วย

2. พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพนักศึกษาในด้านทักษะการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผลลัพธ์ทางด้านสาขาวิชารัฐศาสตร์ของวิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร พบว่า 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูลโดยใช้หลักโยนิโสมนสการ 2) ความขัดแย้งด้านค่านิยมและการให้คุณค่า โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 3) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 4) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์โดยใช้หลัก

กัลยาณมิตร และ 5) ความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เด่นชัดโดยใช้หลักไตรสิกขา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนัท ตีระพรชัย (2567, หน้า 310-319) ศึกษาเรื่อง พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์ พบว่า การศึกษาเกี่ยวกับพุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์ ซึ่งนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การสร้างคุณค่าและมูลค่า เพิ่มความสร้างสรรค์ต่อยอดไม่รู้จบเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมจากทั้ง 4 องค์ประกอบ คือ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี โดยเฉพาะจากศาสนบุคคลหรือทุนมนุษย์ โดยหลักพุทธนวัตกรรมสำหรับการพัฒนาทุนมนุษย์นั้นมีเป็นจำนวนมาก และสรุปลงในหลักธรรมหมวด 3 คือ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ โดยถือเป็นการเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา สามารถเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถเพื่อการทุ่มเทการทำงานให้กับองค์กรและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นบุคคลที่มีความพร้อม มีความจริงใจ และทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือเป็นบุคคลในองค์กรที่สามารถสร้างคุณค่าของระบบการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและหลักพุทธธรรมเป็นการจัดการความขัดแย้งที่มุ่งเน้นการสร้างสันติและความเข้าใจร่วมกันในสังคมยุคใหม่ที่หลากหลาย สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการเจริญเติบโตของสังคมอย่างยั่งยืนและสันติสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของสมศักดิ์ บุญปู และคณะ (2567, หน้า 117-133) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ พบว่า 1) สภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานกระบวนการเรียนรู้แบบพหุปัญญา บูรณาการความรู้และคุณธรรมจริยธรรมเชื่อมโยงกับภูมิสังคม ภูมิปัญญาและศิลปะ และวัฒนธรรมไทย รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน สร้างสัมมาชีพ สร้างค่านิยมและจิตสำนึกที่ดีคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม รับผิดชอบต่อสังคม โมเดล 6744-Model 2) การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบด้วย (1) กายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม (2) กิจกรรมบนพื้นฐานวิถีชีวิต (3) การเรียนการสอน แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน (4) บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับนิสิต และ (5) การบริหารจัดการ การกำหนดวิสัยทัศน์จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนตามวิถีพุทธอย่างมีประสิทธิภาพ บูรณาการหลักไตรสิกขา และ 3) การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้รูปแบบกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน รูปแบบกิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวในบุญ และรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม ใช้คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐานในการเรียนรู้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสายหยุด มีฤกษ์ และคณะ (2567, หน้า 382-394) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการและการสร้างเครือข่ายการแนะแนววิถีพุทธสำหรับบุคลากรทางการศึกษาในสังคมไทย พบว่า 1) การสังเคราะห์และถอดองค์ความรู้

การแนะแนวต้นแบบในประเทศไทยมีกระบวนการแนะแนวเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้รู้จักและเข้าใจตนเองอย่างถูกต้อง รู้ขอบเขตความสามารถของตน เห็นคุณค่าของตน มีทักษะและวิจารณญาณในการ ตัดสินและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างฉลาด และวางแนวทางการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและรู้เท่าทัน สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี มีสุขภาพจิตที่ดี เป็นสมาชิกที่ดีมีประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคมขอขยายการแนะแนวต้นแบบในประเทศไทย แนะแนวเป็นงานบริการแนะแนวในโรงเรียนที่มุ่งให้ความช่วยเหลือนักเรียนในด้านต่างๆ เป็นงานที่มีขอบข่ายการแนะแนว 3 ด้าน คือ การแนะแนวด้านการศึกษา การแนะแนวด้านอาชีพ และการแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม 2) การพัฒนานวัตกรรมกระบวนการแนะแนววิถีพุทธสำหรับบุคลากรทางการศึกษาในสังคมไทย เป็นนวัตกรรมที่เป็นกระบวนการ พัฒนาต่อยอดงานแนะแนวที่ดำเนินการอยู่ให้มีประสิทธิภาพและมีคุณค่ามากขึ้นโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานกับการดำเนินงานแนะแนว ประกอบด้วยโมดูลการฝึกอบรม 6 โมดูล ประกอบด้วย โมดูลที่ 1 คุณค่าของงานแนะแนววิถีพุทธ โมดูลที่ 2 เสริมศรัทธาครูแนะแนววิถีพุทธ โมดูลที่ 3 ครูแนะแนวหัวใจพุทธ โมดูลที่ 4 ขอบข่ายงานแนะแนววิถีพุทธ โมดูลที่ 5 บริการแนะแนววิถีพุทธสู่การปฏิบัติ และ 3) สร้างเครือข่ายกระบวนการแนะแนววิถีพุทธสำหรับบุคลากรทางการศึกษาในประเทศไทยมีการจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายกระบวนการแนะแนววิถีพุทธ เพื่อหาสมาชิกในการขับเคลื่อนเครือข่าย มีขั้นตอนการสร้างเครือข่าย 3 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนการสร้างผู้นำ (2) ขั้นตอนการสร้างจิตสำนึก และ (3) ขั้นตอนการแสวงหาสมาชิกเครือข่าย มีองค์ประกอบของเครือข่าย คือ (1) มีสมาชิกเครือข่าย 5 โรงเรียน (2) มีศูนย์ประสานงานที่ภาควิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนวคณะครุศาสตร์ และ (3) มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเครือข่ายเพื่อการจัดบริการแนะแนว 5 บริการในสถานศึกษา

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางควรบรรจุหลักสูตรหรือกิจกรรมที่เน้นการประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนา เช่น โยนิโสมนสิการและอิทธิบาท 4 ในการสร้างจิตสำนึกทางประชาธิปไตยและการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

1.2 รัฐบาลและหน่วยงานท้องถิ่นควรสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์พัฒนาศักยภาพเยาวชน โดยให้มีที่ปรึกษาที่เชี่ยวชาญด้านพุทธธรรมและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อป้องกันความขัดแย้งในระดับชุมชนและสังคม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบพุทธนวัตกรรมในกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น กลุ่มวัยรุ่นในพื้นที่ชนบทและเขตเมือง เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยในบริบทที่แตกต่างกัน

2.2 ควรเพิ่มการวิเคราะห์ผลกระทบระยะยาวของพุทธนวัตกรรมต่อพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชน เพื่อประเมินความยั่งยืนของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สรุปเป็นองค์ความรู้ได้ว่า 1) ลักษณะของความขัดแย้งทางการเมือง จากการศึกษาบริบทในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง พบว่า ความขัดแย้งในระบอบประชาธิปไตยมี 5 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านข้อมูล ความคลาดเคลื่อนหรือบิดเบือนของข้อมูล ด้านค่านิยมและการให้คุณค่า: ความแตกต่างทางความเชื่อและวิธีมองโลก ด้านความสัมพันธ์ ความบกพร่องในการสื่อสารหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านผลประโยชน์ การแย่งชิงทรัพยากรและผลประโยชน์ และด้านโครงสร้าง ความไม่เป็นธรรมที่ฝังอยู่ในระบบและองค์กร 2) แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อจัดการความขัดแย้งการแก้ไขความขัดแย้งแต่ละด้านสามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนา ดังนี้ (1) โยนิโสมนสิการ: ใช้กับปัญหาด้านข้อมูล โดยส่งเสริมการคิดอย่างมีเหตุผล (2) อิทธิบาท 4: ใช้กับปัญหาด้านค่านิยมและความสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมความเพียร ความเข้าใจ และความร่วมมือ (3) กัลยาณมิตร: ใช้กับปัญหาด้านผลประโยชน์ โดยเน้นมิตรภาพ ความไว้วางใจ และการแบ่งปัน (4) ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา): ใช้กับปัญหาด้านโครงสร้าง เพื่อยกระดับจิตใจและสร้างระบบที่เป็นธรรม 3) รูปแบบพุทธนวัตกรรม ได้มีการพัฒนาคู่มือพุทธนวัตกรรมสำหรับเยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ สอดคล้องกับบริบทของเยาวชนและท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งเนื้อหา รูปแบบกิจกรรม และแนวทางการปฏิบัติ และผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้วว่ามีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้ 4) ผลลัพธ์ของการใช้นวัตกรรม คู่มือพุทธนวัตกรรมสามารถส่งเสริมจิตสำนึกที่ดีของเยาวชน เพื่อช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองผ่านแนวคิดแบบสันติวิธี รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาทั้งรายบุคคลและระดับองค์กรอย่างยั่งยืน ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในรูปแบบนวัตกรรม ถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างจิตสำนึกเชิงบวกของคนรุ่นใหม่ โดยเน้นการคิดวิเคราะห์ การเคารพความแตกต่าง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านกิจกรรม การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในชุมชนและองค์กร รายละเอียดดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กมลาศ ภูวนาธิพงศ์, พระมหานันทวิทย์ แก้วบุตรดี, พระภาวนาวิจิตร (มงคล มงคล), มนัสนันท์ ประภัสสรพิทยา และหนึ่งธิดา สาริศรี. (2567). รูปแบบการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของครอบครัววิถีชีวิตใหม่ตามแนวพุทธจิตวิทยา. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 7(4), 1-14. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/bim/article/view/271790>
- จรีพร กาญจนการุณ. (2552). คุณธรรมจริยธรรมและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. *วารสารวิชาการวิทยาลัยแสงธรรม*, 1(1), 95-109. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/216228>
- ธนัท ติระพรชัย. (2567). พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหารคน*, 7(1), 310-319. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jidir/article/view/267643>

- ธีราพร ทูมมานนท์, ภัศรภักย์ญ์ เชื้อมเจริญพรกุล, สุภาวดี วรรณพฤษ และพรชัย พิริยะสันติ. (2567). การวิเคราะห์ความขัดแย้งทางด้านการเมืองที่มาจากความแตกต่างระหว่างช่วงวัย. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 6(1), 1-15. <https://ojs.lib.buu.ac.th/index.php/law/article/view/10075>
- สมเดช นามเกต, พระศิลาศักดิ์ สุเมโธ (บุญทอง) และพระณัฐพงษ์ สิริสุวณโณ (จันทโร). (2561). การปลูกจิตสำนึกทางจริยธรรมในสังคมไทย. *วารสารปัญญาปณิธาน*, 3(1), 13-27. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/216228/150231>
- สมศักดิ์ บุญปู, พีรวัฒน์ ชัยสุข, พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวาทโน, บุญเชิด ขำนิศาสตร์, ณัฏชา อมราภรณ์, วาริ ไศกเตี้ย และอรุณรัตน์ วิไลรัตน์กุล. (2567). การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ. *วารสารบรรณการศึกษามนุษยสังคมศาสตร์*, 5(1), 117-133. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JOB_EHS/article/view/276126
- สายหยุด มีฤกษ์, พระสมุห์โชคดี วชิรปญโญ, วิชชุดา ฐิติโชติรัตน, พรทิพย์ วรรณวิโรจน์ และพระครูปลัดมารุต วรมงโล. (2567). การพัฒนากระบวนการและการสร้างเครือข่ายการแนะแนววิถีพุทธสำหรับบุคลากร ทางการศึกษาในสังคมไทย. *วารสารพุทธจิตวิทยา*, 9(3), 382-394. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jbp/article/view/272654>
- Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Marx, K. (1859). *A Contribution to the Critique of Political Economy*. Progress Publishers.
- Simmel, G. (1955). *Conflict and the Web of Group Affiliations* (K. Wolff & R. Bendix, Trans.). Glencoe, IL: Free Press.
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An introductory analysis*. (2nd ed.). New York: Harper and Row.

